

صرافان معانی و حواریون زیبایی

تاریخ تمدن بشری گواهی می‌دهد ایرانیان طی 6000 سال عشق خود را به زیبایی نشان داده‌اند و در این راه خدمات بزرگی به تمدن و فرهنگ بشری کرده و «شیوه خاص ایرانی» را در هنر به‌وجود آورده‌اند. ایرانیان در رشته‌های متعددی طبع‌آزمایی و آثاری خلق کرده‌اند که سرآمد روزگار خود بوده است.

هر قالی ایرانی يك اثر صنعتی کامل و ترکیب متعادلی از طرح و رنگ و نقش بوده است
صرافان معانی و حواریون زیبایی

جام جم آنلاین: تاریخ تمدن بشری گواهی می‌دهد ایرانیان طی 6000 سال عشق خود را به زیبایی نشان داده‌اند و در این راه خدمات بزرگی به تمدن و فرهنگ بشری کرده و «شیوه خاص ایرانی» را در هنر به‌وجود آورده‌اند. ایرانیان در رشته‌های متعددی طبع‌آزمایی و آثاری خلق کرده‌اند که سرآمد روزگار خود بوده است.

از جمله در رشته‌هایی چون: نقاشی و مینیاتور، خط و تذهیب، صحافی و تجلید، حجاری و گچبری، چوب‌بری و منبت‌کاری، حکاکی، فلزکاری، سفال‌سازی، شیشه و بلور، منسوجات، فرش و قالی، کاغذسازی، آجرکاری، کاشیکاری و...

ایران به‌واسطه موقعیت جغرافیایی از سه تمدن و فرهنگ چین و هند و اروپا استفاده کرده و اندوخته‌هایی بر ادب و علم و هنر خود افزوده و در مقابل توانسته است آن تمدن‌ها را از فرهنگ خود بهره‌مند سازد. ایران در تمام طول تاریخ مدنی خود، شخصیت خود را حفظ کرده و توفان‌های سهمگین مانند حمله اسکندر مقدونی و هجوم قبایل مغول و تاتار و تاخت و تاز اعراب نتوانسته است او را محو یا به کلی تغییر دهد، بلکه پس از هر فاجعه هولناکی، سجایای اصلی خود را بازیافته و دوباره برپا خاسته و زندگی از نو آغاز کرده است.

از جمله رشته‌هایی که ایرانیان به آن می‌پرداختند و آثاری بدیع خلق می‌کردند و تأثیری شگفت در آن سوی مرزهای ایران برجای گذاشته‌اند، صنعت «تجلید» و «صحافی» بوده است.

صنعت صحافی و تجلید ایرانی در عهد صفویه، نه‌تنها مورد تقلید صنعتگران ترکیه قرار می‌گرفت، بلکه در ایتالیا و در میان صنعتگران ونیزی موبه‌مو تقلید می‌شده است. جالب آن‌که از طریق تأثیری که صنعت صحافی و تجلید ایرانی در ایتالیا برجای می‌گذارد، بسیاری از نقوش شرقی و موضوعات اختصاصی ایرانی به طرح‌های اروپایی راه پیدا کرد. از طریق ایتالیا بود که صنعت صحافی و جلدسازی و طلاکوبی و تزیین جلد ایرانی به اروپا سرایت کرد و در ممالک آنجا مورد تقلید واقع شد.

درباره اهمیت صحافی و تجلید در نزد ایرانیان باید گفت که کار «خطاط» و «رسام» در تولید و فراهم آوردن کتاب و نسخ خطی با عمل صحاف تکمیل می‌شد. زیرا مسئولیت حفظ اوراق کتاب از گزند زمانه و تهیه جلدی که شایسته محتویات آن باشد به عهده صحاف بود.

بهترین موادی که برای تجلید کتاب به کار می‌رفت «چرم» بود. بعدها «مقوا» نیز مرسوم شد ولی صحافان قدیم منحصر برای جلد کتاب چرم را به کار می‌بردند. آنها طرح‌های زیبایی را با فشار بر روی چرم می‌کردند. نیز طرح‌هایی با طلا روی چرم نقش می‌کردند، هر چند جلدها و صحافی‌های دوران تیموری و مکتب هرات در زیبایی و استحکام نظیر ندارند؛ اما در دوره صفویه بود که جلد کتاب با اشتیاق زیادتری تزیین می‌شد.

در این دوره صحافی و تجلید و چرم کاری به حد کمال خود رسید. در عهد صفویان تزیینات با دست و فشار دست اجرا نمی‌شد، بلکه به‌وسیله قالب‌های بزرگ مس و فولاد تهیه و عمل می‌آمد.

از دیگر صنایع و هنرهای ایرانیان، قالیبافی است. عالی‌ترین قالی‌های ایرانی در دوره صفوی بافته شده است. در زمان شاه اسماعیل و شاه طهماسب، شهر تبریز یکی از مهم‌ترین مراکز صنعت و فن و از جمله قالی‌بافی بوده است. سایر مراکز قالیبافی عبارت بودند از: کاشان، همدان، شوشتر، هرات و اصفهان.

هر قالی ایرانی يك اثر صنعتی کامل و ترکیب متعادلی از طرح و رنگ و نقش بوده است.

نکته: فرآورده‌های صنعت منسوجات ایران در قدیم به نقاط بسیاری از دنیا صادر می‌شده است. در اغلب موزه‌های معتبر اروپا و آمریکا پارچه‌هایی وجود دارد که اثر صنعتگران و هنرمندان ایرانی است

در آمریکا چند نمونه عالی از قالی‌های ایرانی وجود دارد. دو نمونه معروف در موزه متروپولیتن نیویورک است. یکی در مجموعه «آلتن» و دیگری در مجموعه «بلومنتال». نمونه‌های عالی دیگر در مجموعه مایرون تیلور و پال گتی یافت می‌شود.

قدیمی‌ترین نمونه موجود قالی ترنجی با مناظر شکار است که در موزه پولدی پزولی در میلان ایتالیا نگهداری می‌شود و تاریخ بافت آن ۹۲۹ هجری و نام بافنده آن نیز غیاث‌الدین جامی است.

قالی بزرگ ترنجی مسجد شیخ‌صفی اردبیل که هم‌اکنون در موزه «ویکتوریا و آلبرت» لندن قرار دارد، برطبق کتیبه روی آن، به دستور مقصود کاشانی به عنوان هدیه به مقبره مذکور بافته شده است (۹۴۶هـ.).

از مشهورترین قالی‌های ایرانی، قالی‌هایی است که نقش گل و برگ نخلی و شکل ابر به سبک چینی دارند. این نوع قالی‌ها را به اشتباه به اصفهان نسبت می‌دهند در حالی که متعلق به شرق ایران و هرات هستند. تصویر این نوع از قالی‌ها در آثار نقاشان بزرگ هلندی و اسپانیایی قرون ۱۶ و ۱۷ میلادی دیده می‌شود. در زندگی روزانه ایرانیان، باغ نقش عمده‌ای داشت. نقاشان ما نیز در آثار نقاشی و مینیاتور اغلب مناظر باغ می‌کشیدند. نقش باغ در اوایل دوره صفوی در طراحی قالی‌ها مرسوم شد. یک گروه جالب از قالی ایرانی، دارای نقش باغ هستند. در این نوع از قالی‌ها، سطح قالی به قطعات مستطیلی که دارای درخت و گیاه است و جوی آب آنها را از هم جدا کرده تقسیم شده است. این نوع قالی‌ها، به «قالی خیالی» موسوم و به قالی «بهار خسرو» نیز معروف بودند. قدیمی‌ترین نمونه از این نوع که با نخ نقره و طلا بافته شده، در مجموعه «فیگدور» در وین واقع است که در زمان شاه‌عباس بافته شده است.

فرآورده‌های صنعت منسوجات ایران نیز در قدیم به نقاط بسیاری از دنیا صادر می‌شده است. در اغلب موزه‌های معتبر اروپا و آمریکا پارچه‌هایی وجود دارد که اثر صنعتگران و هنرمندان ایرانی است. در کلیسای سنت ویکتوریا، دستمالی نگهداری می‌شود که با اسلوب ساسانی بافته شده است. پارچه‌های دیگری از دوره ساسانی را در موزه کوپریونیون نیویورک و در خزانه کلیسای بزرگ سانس نگهداری می‌کنند. در موزه لوور پاریس یک پارچه ابریشمی محافظت می‌شود که متعلق به سال‌های حدود ۲۰۰ هجری و کار استادان خراسانی است. در آن سال‌ها، مرو و نیشابور شهرهای معتبری در نساجی بوده‌اند. پارچه یادشده به نوشته‌ای منقوش است با نام امیرمنصور بختکین.

در برلین، ماستریخت، لندن، نیویورک، وین، پاریس، رم، ونیز، مادرید، مسکو و بسیاری از مراکز مهم جهان آثار متعددی از قالی، گلیم، پارچه، مینیاتور، سفال، سرامیک، شیشه و بلور، فلز و انواع دست ساخته‌های حیرت‌آور اساتید ایرانی با احترام و تکریم حفظ و نگهداری می‌شود.

در موزه مترو پولیتن نیویورک، یک قطعه کمیاب زربفت وجود دارد که در آن طرح گل و غنچه و برگ نخل به شیوه هنر دوره تیموری کار شده است.

احمد رضا دالوند / نویسنده و منتقد هنری